

05-4506832

pustaka.upsi.edu.my

Perpustakaan Tuanku Bainun
Kampus Sultan Abdul Jalil Shah

PustakaTBainun

ptbupsi

BANDAR DAN PEKAN PERLOMBONGANBIJIH TIMAH DI PERAK 1874-1940

NOR HISHAM BIN ZULKIFLEE

05-4506832

pustaka.upsi.edu.my

Perpustakaan Tuanku Bainun
Kampus Sultan Abdul Jalil Shah

PustakaTBainun

ptbupsi

**TESIS INI DIKEMUKAKAN BAGI MEMENUHI SYARAT UNTUK
MEMPEROLEHI IJAZAH SARJANA SASTERA (SEJARAH MALAYSIA)
(MOD PENYELIDIKAN)**

**FAKULTI SAINS KEMANUSIAAN
UNIVERSITI PENDIDIKAN SULTAN IDRIS**

2017

05-4506832

pustaka.upsi.edu.my

Perpustakaan Tuanku Bainun
Kampus Sultan Abdul Jalil Shah

PustakaTBainun

ptbupsi

ABSTRAK

Kajian ini bertujuan untuk menfokuskan perkembangan bandar dan pekan perlombongan bijih timah di Perak dalam tempoh tahun 1874 sehinggalah tahun 1940. Adalah dianggarkan lebih kurang tiga puluh buah bandar dan pekan kecil di seluruh negeri Perak. Kajian ini dilaksana dengan menggunakan kaedah penyelidikan kualitatif yang menekankan penggunaan sumber primer seperti rekod-rekod kolonial British yang tersimpan di Arkib Negara Malaysia seperti *Colonial Office Record*, Laporan Tahunan, Fail Setiausaha Kerajaan Negeri Perak, Pejabat Daerah, surat-surat Residen British dan *Perak Government Gazzete*. Kesemua dokumen ini dianalisis dan dibuat penilaian serta tafsiran secara *hermeneutic* bagi mengelakkan sebarang *bias*. Hasil kajian telah menunjukkan bahawa kemunculan bandar dan pekan perlombongan bijih timah di Perak didapati bukan sahaja berpunca daripada kesan perlombongan bijih timah tetapi perkembangan tersebut turut dipengaruhi oleh pentadbiran kolonial British, impak Revolusi Perindustrian, peranan pegawai British dan pemimpin setempat, kewujudan sistem perhubungan moden dan pertanian komersil. Perkembangan bandar dan pekan bijih timah ini berterusan sehinggalah ia menjadi semakin kurang berfungsi akibat pengaruh persekitaran ekonomi pada masa penjajahan kolonial British yang mengalami kemerosotan. Walau bagaimanapun, bandar dan pekan perlombongan bijih timah di Perak dianggap sebagai mercu tanda perbandaran pertama yang terancang di Tanah Melayu serta mampu diangkat menjadi warisan negara.

THE TIN MINING TOWNS IN PERAK 1874-1940

ABSTRACT

This research aims to study the development of tin mining towns in Perak in the period 1874 until 1940s. It is estimated these are more than thirty towns throughout the state. This study utilised qualitative approach which emphasize the use of primary sources such as records of the British colonial stored in the Malaysia National Archives as Colonial Office Records, Annual Reports, State Secretary Files, District Office, letters of the British Resident and Perak Government Gazette. These documents were analysed, evaluated and interpreted hermeneutic to avoid any bias. The results showed that the establishment of tin mining towns in Perak was not only due to the effect of tin mining, but the growth was also influenced by the British colonial administration, the impact of the Industrial Revolution, the role of British officials and local leaders, the availability of modern communications systems and agriculture commercial. The development of tin mining towns are sustained until it turned progressively less functional due to the economic environment at the time of British colonial rule diminished. However, tin mining towns in Perak is considered as a landmark of the first planned township in Malaya and could become a national heritage.

ISI KANDUNGAN

	Halaman
PENGAKUAN	ii
PENGHARGAAN	iii
ABSTRAK	iv
ABSTRACT	v
ISI KANDUNGAN	vi
SENARAI LAMPIRAN	viii
SENARAI SINGKATAN	ix
 BAB 1 LATAR BELAKANG	 1
1.1 Pengenalan	1
1.2 Skop Kajian	3
1.3 Tujuan	4
1.4 Permasalahan Kajian	4
1.5 Objektif	5
1.6Kepentingan Kajian	6
1.7Ulasan Kajian Terdahulu	7
1.8Definisi Istilah	14
1.9 Metodologi Kajian	17
1.10 Pembahagian Bab	19
1.11 Kesimpulan	21
 BAB 2 NEGERI PERAK DAN PERLOMBONGAN BIJIH TIMAH	 24
2.1 Latar Belakang Negeri Perak	24
2.2 Perkembangan Bandar Tradisional di Perak Sebelum Tahun 1874	28
2.3 Sejarah Perlombongan Bijih Timah di Perak	36
2.4 Kesimpulan	46

**BAB 3 KEMUNCULAN BANDAR DAN PEKAN
PERLOMBONGAN BIJIH TIMAH DI PERAK 52**

3.1 Daerah Larut	53
3.2 Daerah Kinta	67
3.3 Daerah Batang Padang	116
3.4 Kesimpulan	127

**BAB 4 FAKTOR-FAKTOR PERKEMBANGAN BANDAR
DAN PEKAN PERLOMBONGAN BIJIH TIMAH DI PERAK 139**

4.1 Pengaruh Perkembangan Industri Perlombongan Bijih Timah	140
4.2 Kewujudan Pentadbiran British	142
4.3 Pengaruh Revolusi Perindustrian di Britian	147
4.4 Peranan Pegawai-pegawai British	151
4.5 Peranan dan Pengaruh Pembesar Melayu Perak	157
4.6 Peranan Pelombong Cina	167
4.7 Kesan Pembinaan Sistem Pengangkutan dan Perhubungan	171
4.8 Kesan Pertanian Komersil	175

**BAB 5 KEPENTINGAN BANDAR DAN PEKAN KECIL
PERLOMBONGAN BIJIH TIMAH DI NEGERI PERAK 184**

5.1 Pemangkin Pembangunan Ekonomi Perak	185
5.2 Permulaan Perbandaran Ala Bandar British di England	189
5.3 Warisan Senibina Kolonial	194
5.4 Kemunculan Masyarakat Majmuk	199
5.5 Transit Gerakan Politik	207
5.6 Kesimpulan	214

BAB 6 : PENUTUP 219

BIBLIOGRAFI 225

LAMPIRAN 235

SENARAI LAMPIRAN

- 1 Surat *Commission For The Pacifiction of Larut* kepada Gabenor Sir Andrew Clarke dan Perjanjian Persempadanan Larut yang ditandatangani pada 20 Februari 1874.
- 2 Surat daripada Hugh Low kepada F.A. Swettenham atas perkhidmatan cemerlang sebagai Penolong Residen di Perak, 11 Januari 1886.
- 3 Surat asal peniaga-peniaga di Ipoh kepada Majistret Kinta.
- 4 Gambar-gambar bersejarah bandar dan pekan perlombongan bijih timah di Perak.
- 5 Peta Negeri Perak pada tahun 1910

SENARAI SINGKATAN

ANM	Arkib Negara Malaysia
AR	<i>Annual Report</i>
hlm.	halaman.
INA	<i>Indian National Army</i>
JMBRAS	<i>Journal of the Malayan Branch Royal Asiatic Society.</i>
JSBRAS	<i>Journal of the Straits Branch Asiatic Society.</i>
Km	kilometer
NNS	Negeri-Negeri Selat
PGG	<i>Perak Government Gazette</i>
RCPE, 1874	<i>Report of the Commissioners under Clause XIII of the "Perak Engagement" dated 20th January 1874.</i>
SBLD	<i>Straits Settlements Blue Book of the Larut District in the Native States of Perak for the year 1874.</i>
SPL	Suruhanjaya Perdamaian Larut
S.S	<i>Straits Settlements</i>
UNESCO	<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.</i>

BAB 1

Pengenalan

1.1 Pendahuluan

Pada akhir abad ke-19, negeri Perak memasuki fasa baharu dalam sejarah pembangunan

moden di Negeri-negeri Melayu. Ia menyaksikan berlakunya interaksi antara masyarakat dan persekitaran yang bergabung dalam membentuk negeri Perak yang wujud pada hari

ini. Perkembangan industri perlombongan bijih timah di negeri Perak menerusi penemuan

bijih timah di Larut oleh Long Jaafar pada tahun 1840-an dan Perjanjian Pangkor¹ pada

tahun 1874 menjadi satu titik tolak kepada sejarah moden negeri ini. Perkembangan

tersebut mengubah landskap penempatan masyarakatnya daripada perkampungan di tebing

sungai yang beratapkan nipah kepada pekan dan bandar yang memiliki bangunan konkrit.

Hal yang demikian ini jelas dibuktikan dengan catatan Sir Hugh Low pada tahun 1881

yang menyatakan petempatan di Perak bukannya sebuah perkampungan kotor dengan

pondok atap yang dilalui oleh lorong bengkok sempit, tetapi sebuah bandar baharu

mengandungi blok bangunan batu yang memiliki penampilan kemas dan terbaik sama

seperti di bandar-bandar Negeri-negeri Selat.²

Transformasi tersebut juga dirangsang dengan keutuhan kerjasama politik antara pihak kolonial British dan pemimpin tempatan dalam sistem pentadbiran.³ Perkembangan turut ini meningkatkan potensi ekonomi negeri Perak lalu membawa kepada kemasukan secara besar-besaran imigran Cina dan India ke negeri ini. Kehadiran golongan tersebut secara tidak langsung berfungsi sebagai sumber tenaga manusia yang menyumbang terhadap pertumbuhan pekan kecil dan bandar perlombongan bijih timah di negeri Perak. Selain itu, pembinaan landasan kereta api dan jalan raya turut memainkan peranan dalam perkembangan ini. Segala perubahan sosio-ekonomi ini sedikit sebanyak mempengaruhi bangun dan jatuhnya pekan dan bandar perlombongan bijih timah yang muncul di negeri Perak terutamanya selepas tahun 1874.

Bandar-bandar dan pekan kecil di negeri Perak yang masih wujud sehingga hari ini merupakan bekas peninggalan kolonial yang merakam segala perkembangan yang berlangsung di negeri Perak pada masa lampau. Bandar dan pekan kecil ini atau lebih dikenali oleh masyarakat tempatan sebagai 'pekan lama' boleh diibaratkan sebagai sebuah buku yang memiliki bab-bab yang bukan sahaja memaparkan sejarah lampau lokasi tersebut tetapi juga kehidupan masyarakatnya secara keseluruhan. Bandar dan pekan kecil ini turut berfungsi sebagai mercu tanda dan warisan sejarah yang juga merupakan lambang ekonomi masyarakat negeri Perak terutamanya semasa zaman kegemilangan negeri ini sebagai pengeluar utama bijih timah dunia. Maka tidak hairanlah negeri ini mendapat jolokan sebagai '*Perak, the state that tin built*' atau dalam bahasa Melayu iaitu 'Perak, negeri yang dibina oleh bijih timah'.⁴

1.2 Skop Kajian

Kajian ini mengambil tempoh masa dari tahun 1874 hingga 1940. Pemilihan tempoh masa tersebut adalah kerana tempoh berkenaan merupakan era kegemilangan perlombongan bijih timah yang banyak mempengaruhi landskap perkembangan bandar dan pekan perlombongan bijih timah di negeri Perak. Skop masa kajian bermula pada tahun 1874 kerana pada tahun tersebut merupakan permulaan kepada pentadbiran kolonial British di Perak menerusi Perjanjian Pangkor yang seterusnya merangsang kepada kemunculan bandar dan pekan perlombongan negeri tersebut. Tahun 1940 pula dipilih sebagai skop masa berakhir ekoran berlakunya kemelesetan ekonomi dunia pada tahun 1930-an dan Perang Dunia Kedua (1941-1945) yang mana secara tidak langsung menjejaskan perkembangan bandar dan pekan bijih timah di Perak.

Lokasi penyelidikan pula dibahagikan kepada lima zon yang dahulunya adalah daerah perlombongan bijih timah utama di Perak iaitu Larut Matang dan Selama, Kinta, Kampar, Batang Padang dan Mualim. Pembahagian ini dilakukan berikutan kepentingan kawasan tersebut yang mempunyai bandar dan pekan kecil perlombongan bijih timah yang berkait rapat dengan penyelidikan ini kelak. Bandar dan pekan kecil yang terlibat dalam lokasi penyelidikan ini ialah Taiping, Kamunting, Matang, Tupai, Aulong, Ipoh, Ampang, Chemor, Tambun, Tanjung Rambutan, Lahat, Menglembu, Tronoh, Pusing, Papan, Batu Gajah, Sungai Raia, Gopeng, Kota Bahru, Kampar, Temoh, Chenderiang, Sungai Siput (Selatan), Tapah, Bidor, Sungkai, Slim River, Behrang dan Tanjong Malim.

1.3 Tujuan

Penyelidikan ini bertujuan untuk mengkaji perkembangan bandar dan pekan perlombongan bijih timah di negeri Perak dari sudut politik dan sosio-ekonomi sejak tahun 1874 hingga 1940. Penyelidikan ini menelusuri sejarah petempatan awal yang diterokai daripada kawasan hutan untuk dijadikan sebagai kawasan perlombongan bijih timah. Apabila petempatan-petempatan ini berperanan bagi membekalkan pelbagai bekalan kepada pelombong dan dibantu dengan pembinaan infrastruktur, ia telah merubah wajah kawasan tersebut sehingga lahirnya bandar dan pekan yang baru.

1.4 Permasalahan Kajian

Pada akhir abad ke-19, negeri Perak mengalami perkembangan dan kemunculan pesat bandar-bandar dan pekan-pekan yang lahir daripada aktiviti perlombongan bijih timah yang rancak berlangsung. Kemunculan ini merupakan senario baru terhadap perkembangan negeri Perak menjelang abad ke-20. Abdullah Zakaria Ghazali menjelaskan bahawa kawasan yang asalnya adalah hutan belantara telah diterokai sebagai kawasan perlombongan bijih timah dan menjadi petempatan para pelombong lalu berkembang sebagai sebuah bandar yang berfungsi menyokong aktiviti perlombongan tersebut.⁵ Menurut Gullick pula, bandar-bandar di negeri Perak terutama Taiping lebih maju dan terancang berbanding negeri Selangor pada tempoh 1874-1875.⁶ Menjelang tahun 1940-an, terdapat sebahagian pekan-pekan perlombongan bijih timah itu terus berkembang menjadi

bandar-bandar besar seperti Ipoh dan Taiping manakala sebahagian yang lain pula merosot hingga menjadi pekan mati.

Perlombongan bijih timah dan pentadbiran British di negeri Perak pada tahun 1874 didapati telah mencorak perkembangan dan kemunculan bandar dan pekan-pekan di negeri Perak. Ia juga bukan sahaja didiami oleh penduduk tempatan tetapi turut dibanjiri dengan kemasukan buruh-buruh Cina dan India yang kemudiannya membentuk kepada masyarakat majmuk di negeri Perak. Selain itu, perkembangan ini dirangsang dengan penyediaan kemudahan infrastruktur moden oleh kerajaan kolonial British seperti jaringan jalan raya, sistem pos dan perkhidmatan kereta api.

1. Mengkaji latar belakang petempatan awal di negeri Perak sebelum campur tangan British.
2. Mengkaji sejarah perkembangan bandar dan pekan perlombongan bijih timah di negeri Perak semasa pentadbiran British.
3. Menganalisis faktor-faktor yang mempengaruhi perkembangan bandar dan pekan perlombongan bijih timah di Perak.
4. Mengkaji kepentingan perkembangan bandar dan pekan perlombongan bijih timah di negeri Perak terhadap sosio-ekonomi semasa era kolonial British.

1.6 Kepentingan Kajian

Secara umumnya, penyelidikan mengenai perkembangan bandar-bandar dan pekan perlombongan bijih timah di negeri Perakamat kurang dilakukan. Hamzah Sendut turut mengakui hal ini dalam tulisannya yang berjudul ‘*Urbanization*’ bahawa kajian berkenaan perkembangan bandar di Malaysia agak berkurangan.⁷ Wang Gungwu juga menyatakan bahawa kajian sejarah tempatan ini agak sukar kerana kebiasaannya sejarawan tempatan sahaja yang akan melakukan kajian dan bias untuk menaikkan tempatnya.⁸

Kebanyakan kajian lepas atau penyelidikan hanya menumpukan kepada beberapa bandar utama sahaja seperti Ipoh, Taiping dan Teluk Intan. Situasi ini mungkin disebabkan tidak ramai penyelidik menyedari kewujudan bandar dan pekan kecil perlombongan bijih timah yang kebanyakannya tenggelam dalam arus pembangunan lalu menjadi pekan kecil atau pekan mati pada hari ini. Oleh itu, penyelidikan ini memenuhi kekurangan penyelidikan mengenai bandar dan pekan kecil perlombongan bijih timah di Perak dan menambahkan maklumat berkaitan perkembangan serta sejarah negeri ini.

Kajian berkenaan sejarah bandar dan pekan perlombongan bijih timah di negeri Perak ini sekaligus dapat mengetengahkan kembali warisan sejarah kegemilangan bijih timah negeri Perak yang pada hari ini berhadapan dengan masalah keuzuran dan kemusnahan oleh arus pembangunan moden. Hasil kajian ini juga didapati boleh membantu kepada usaha-usaha untuk pendokumentasian dan pemuliharaan bandar dan pekan perlombongan bijih timah ini sebagai warisan sejarah serta mendapat pengiktirafan *United Nation Education, Science and Culture Organization* (UNESCO) sebagai ‘Bandar Warisan Bijih Timah Dunia’ di Malaysia selepas Melaka dan Georgetown diiktiraf sebagai ‘Kota-kota Bersejarah Selat Melaka’. Ia turut menjadi sumber bacaan serta panduan

kepada bakal penyelidik lain selepas ini yang berminat mengkaji berkaitan bandar-bandar dan pekan perlombongan bijih timah atau industri tersebut di negeri Perak.

1.7 Ulasan Kajian Terdahulu

Perlombongan bijih timah umpama nadi kepada perkembangan bandar dan pekan perlombongan bijih timah di Perak. Industri tersebut bukan sahaja melahirkan bandar dan pekan tersebut tetapi turut menwarnai kehidupan seharian warga penghuninya. Selain itu, kemunculan bandar dan pekan ini menggambarkan pencapaian bagi pembangunan negeri Perak semasa era kegemilangannya sebagai pengeluar utama bijih timah dunia. Isu ini telah menarik minat ramai penyelidik untuk melakukan kajian mengenai sejarah mengenai sosio-ekonomi negeri Perak semasa zaman kolonial British.

Hasil awal tinjauan terhadap kajian lepas yang telah dilakukan, kebanyakan kajian lebih menjurus kepada beberapa bandar dan pekan perlombongan bijih timah utama di negeri Perak seperti Taiping (Larut), Ipoh, Batu Gajah dan Kampar (Kinta). Namun begitu, tidak begitu banyak maklumat atau kajian yang membincangkan bandar-bandar lain seperti Papan, Pusing, Lahat, Tronoh, Sungai Raia, Temoh, Gopeng dan Bidor. Jika ada, kajian tersebut hanya menyentuhnya secara ringkas sahaja.

Sebenarnya tidak ada kajian yang dilakukan dalam bentuk disertasi atau tesis berkenaan sejarah bandar dan pekan di Perak. Malahan kajian peringkat ini untuk membincangkan sejarah perbandaran negara juga tidak begitu banyak. Antara yang kajian memiliki hubungkait dengan penyelidikan ini ialah ‘Sanitary Board Kuala Lumpur,

Peranan dan Pentadbiran 1890-1914⁹ oleh Ahmad Kamal Ariffin Mohd Rus. Ia merupakan disertasi sarjana yang khusus membincangkan aspek sejarah perbandaran dan telah diubahsuai sebagai monograf. Kajian ini terbahagi kepada tiga bahagian iaitu latar belakang Kuala Lumpur, pentadbiran Sanitary Board dan isu-isu berkaitan badan penguasa tempatan tersebut. Namun begitu berbeza dalam penyelidikan ini, penyelidik menghuraikan bahawa bandar dan pekan perlombongan bijih timah di Perak juga mempunyai beberapa Sanitary Board yang turut menjadi salah satu daripada faktor penyumbang kepada perkembangan perbandaran negeri ini.¹⁰

Kajian terawal yang dikenal pasti menyentuh mengenai bandar dan pekan perlombongan bijih timah di negeri Perak ini ialah artikel 'About Kinta'¹¹ yang ditulis oleh H.W.C. Leech dalam *Journal of the Straits Branch Royal of the Asiatic Society (JSBRAS)* keluaran tahun 1879. Penulisan artikel ini lebih menfokuskan kepada ekspedisi yang dilakukan oleh Leech yang bermula dari Kuala Kangsar. Semasa berada di Kinta, Leech turut mencatatkan kaedah perlombongan bijih timah yang dijalankan di situ. Beliau juga mengunjungi Papan, Sungai Raya dan Gopeng yang dinyatakan sebagai kawasan perlombongan utama di Kinta. Meskipun tajuk artikel ini adalah Kinta tetapi ia turut membicarakan lokasi-lokasi lain seperti Lembah Sungai Plus, Chenderiang, Tapah, Bidor, Slim River dan Sungkai. Penulisan Leech ini hanya memberikan sedikit gambaran mengenai bandar dan pekan perlombongan yang wujud semasa lawatannya tersebut.

Seterusnya, artikel hasil tulisan J. Errington de La Cox dalam *JMBRAS* pada tahun 1880 yang bertajuk 'Some Accounts of the Mining District of Lower Perak'¹² juga merupakan sebahagian kajian awal yang pernah dilakukan mengenai sejarah perlombongan di negeri Perak. Sepertimana artikel Leech, de La Cox turut menerangkan latar belakang secara ringkas mengenai kawasan-kawasan perlombongan bijih timah yang terdapat di selatan negeri Perak iaitu Daerah Sungai Kinta, Daerah Sungai Batang Padang dan Daerah

Sungai Bidor. Namun begitu sebagai seorang jurutera lombong, beliau lebih membincangkan perlombongan bijih timah dalam artikel ini dari perspektif geologi daripada aspek petempatan perlombongan bijih timah yang wujud seperti dalam penyelidikan ini.

Kemudian, Khoo Kay Kim sebagai sejarawan tempatan pula menulis sebuah artikel bertajuk '*Taiping (Larut) : The Early History of a Mining Settlement*'¹³ dalam *JMBRAS* keluaran 1991 yang turut menjadi salah satu bahan rujukan penting dalam penyelidikan ini. Artikel ini banyak membincangkan mengenai perkembangan Taiping yang bermula daripada peristiwa penemuan bijih timah oleh Long Jaafar sehingga menjadi sebuah bandar terpenting di negeri Perak pada awal abad ke-20 dan turut menyentuh kemerosotan bandar tersebut. Walaupun lengkap membicarakan perkembangan Taiping, artikel ini kurang memberi tumpuan mengenai asal usul kemunculan, pembuka dan tokoh yang memajukan bandar ini. Penulis juga didapati lebih menumpukan perbincangan mengenai asal usul orang Cina di Taiping dan pertelingkahan pelombong Cina sahaja sehingga mengabaikan perbincangan berkaitan orang Melayu dan India di bandar itu.

Selain itu, Khoo Kay Kim turut menulis sebuah artikel rencana yang menarik mengenai sejarah perlombongan bijih timah di negeri Perak yang bertajuk '*Bijih Timah dalam Sejarah Perak*'¹⁴. Meskipun artikel tersebut ringkas, ianya secara tidak langsung banyak memberikan maklumat terhadap penyelidikan ini terutamanya dalam bab dua iaitu mengenai latar belakang sejarah perlombongan bijih timah di negeri Perak. Khoo Kay Kim juga memuatkan perbincangan ringkas mengenai impak industri bijih timah ini terhadap sosio-ekonomi negeri ini termasuklah perkembangan bandar dan pekan perlombongan. Masalah dan cabaran yang dihadapi oleh bandar dan pekan perlombongan bijih timah di negeri Perak akibat kemerosotan perlombongan bijih timah turut boleh didapati dalam

artikel ini. Walau bagaimanapun, kelemahan artikel ini adalah tidak menerangkan latar belakang bandar dan pekan perlombongan bijih timah yang terdapat di Perak.

Jika Khoo Kay Kim berkaitan Taiping dan Larut, artikel yang bertajuk ‘Menyingkap Perkembangan Perbandaran Ipoh Menjadi Sebuah Bandaraya’¹⁵ oleh Mohd Hairry Ibrahim, Jamaluddin Md. Jahi, Abdul Samad Hadi dan Khairi Ariffin pula mengetengahkan perkembangan bandar Ipoh dalam aspek perbandaran. Artikel ini secara keseluruhan memaparkan proses perkembangan bandar Ipoh yang bermula dengan bidang perlombongan bijih timah hingga perkembangan industri moden pada hari ini. Walau bagaimanapun, maklumat yang berkaitan dengan penyelidikan ini hanya terdapat dalam tajuk kecil artikel ini iaitu ‘Perkembangan Ipoh Sebelum Merdeka (1890-1956)’ dan perbincangannya terlalu ringkas kerana lebih menekankan aspek geografi.

Seterusnya, sejarah perbandaran di Perak turut disentuh dalam kertas kerja Mohd. Zamberi Abdul Malek yang bertajuk ‘Taiping Ibu Kota Perak Sebelum Ipoh’¹⁶.

Perbincangan kertas kerja ini dimulakan dengan memerihalkan pembangunan dan perkembangan bandar Taiping oleh pihak pentadbir British. Penyediaan infrastruktur moden dan terawal di Negeri-negeri Melayu telah menjadi keistimewaan Taiping sebagai ibu kota Perak. Artikel ini turut memaparkan cadangan Taiping sebagai pusat pentadbiran Persekutuan pada tahun 1896 dan pemindahan ibu negeri Perak dari Taiping ke Ipoh. Secara umum, perbincangan artikel ini begitu baik namun terdapat kelemahan yang dikenalpasti dalam artikel ini ialah kurangnya penggunaan sumber primer. Bagi penyelidik, kertas kerja ini merupakan bahan penting dalam kajian terutamanya merujuk latar belakang Taiping dan pemindahan ibu negeri Perak.

Kemudian, Zabidin Ismail juga membincangkan sejarah Ipoh menerusi kertas kerjanya yang bertajuk ‘Ipoh : Tinjauan Ringkas Sejarah Pembukaan dan Kemunculan

Akhbar Politik Pra Merdeka'.¹⁷ Perbincangan kertas kerja ini terbahagi kepada dua bahagian iaitu pembukaan bandar Ipoh dan kemunculan akhbar politik pra merdeka. Berdasarkan sumber sekunder, artikel ini menjelaskan penerokaan Ipoh oleh Kulup Kinta yang seterusnya menjadi pekan bijih timah. Ia juga turut menyentuh asal usul nama Ipoh. Namun dalam bahagian kedua, kertas kerja ini kurang menekankan peranan Ipoh sebagai pusat kemunculan akhbar politik pra merdeka dan hanya memaparkan latar belakang akhbar-akhbar tersebut.

Di samping itu, terdapat juga artikel yang menyentuh tentang sejarah kemunculan bandar lain di luar negeri Perak. Misalnya, Zulkarnain Abdul Rahman menghasilkan satu kertas kerja bertajuk 'Perkembangan Kuala Lumpur Pada Abad ke-19'.¹⁸ Kertas kerja ini membicarakan mengenai sejarah awal Kuala Lumpur serta beberapa polemik sejarah bandar tersebut seperti asal usul, lokasi permulaan dan faktor perkembangan. Menurut artikel ini, kepesatan perlombongan bijih timah dan perpindahan pusat pentadbiran telah menjadi faktor perkembangan Kuala Lumpur. Secara tidak langsung, faktor yang sama turut mempengaruhi perkembangan bandar perlombongan bijih timah di Perak dan ditambah dengan beberapa faktor lain berdasarkan dapatan pengkaji dalam penyelidikan ini.

Satu lagi kertas kerja berkenaan perbandaran di Malaysia ialah 'Masyarakat dan Perubahan Alam Bina di Terengganu yang dihasilkan oleh Sulong Mohamad'.¹⁹ Uniknyanya kertas kerja ini adalah penggunaan istilah 'alam bina' yang menggantikan istilah perbandaran. Secara keseluruhan artikel ini menyorot kembali sejarah perubahan alam bina di Terengganu dari zaman pra-Kesultanan hingga sekarang. Namun berbeza dengan penyelidikan ini, perbandaran di Terengganu lebih kepada bandar pelabuhan dan perdagangan menjadi faktor utama perkembangan bandar di negeri tersebut terutamanya Kuala Terengganu.

Selain daripada artikel jurnal, buku-buku turut menjadi rujukan dalam penyelidikan ini. Antara buku utama yang menjadi rujukan ialah *'The Evolution Of The Urban System In Malaya'*²⁰ yang ditulis oleh Lim Heng Kow. Kepentingan buku ini terhadap penyelidikan ini adalah disebabkan kandungannya membincangkan evolusi sistem bandar di Tanah Melayu dari perspektif sejarah termasuklah perbandaran di Perak. Namun, perbincangan buku ini mengenai perbandaran di Perak hanya berfokus kepada perkembangan ringkas bandar-bandar berserta pengaruh perlombongan bijih timah dan dasar pentadbiran British terhadap perkembangan bandar-bandar tersebut.

Seterusnya, *'About Perak'*²¹ yang ditulis oleh Frank Swettenham pada tahun 1893 merupakan salah satu buku penting dalam penyelidikan ini. Buku ini menjelaskan mengenai setiap bandar dan pekan yang terdapat di negeri Perak dari daerah Kerian hingga ke Hilir Perak dari sudut pandang Swettenham sendiri yang terlibat dalam perkembangan perbandaran negeri tersebut. Keseluruhan penjelasan tersebut terkandung dalam satu bab yang bertajuk *'Agriculture and The Rise of Townships'*. Meskipun begitu, penulisan Swettenham ini hanya menyentuh secara umum mengenai bandar dan pekan yang terdapat di Perak sehingga tahun 1893 sahaja.

Penyelidikan ini turut menjadikan buku *Larut Daerah Terkaya*²² yang ditulis oleh Mohd. Zamberi A. Malek sebagai rujukan mutakhir dalam melihat perkembangan bandar dan pekan perlombongan bijih timah di daerah tersebut. Buku ini menelusuri perkembangan daerah Larut terutamanya Taiping dari sudut politik, ekonomi dan sosial dari sejak zaman prasejarah sehingga zaman pasca merdeka. Ia menceritakan sejarah penting dalam perlombongan bijih timah di Perak itu sendiri dengan kisah penemuan galian tersebut dan usaha perlombongan yang dijalankan oleh Long Jaafar bersama anaknya, Menteri Ngah Ibrahim. Berbanding dengan penyelidikan yang dilakukan, buku

ini didapati lebih membincangkan perkembangan bandar Taiping sahaja dan kurang menyentuh perkembangan pekan-pekan perlombongan bijih timah lain di Larut.

Di samping itu, buku '*Kinta Valley Pioneering Malaysia's Modern Development*'²³ yang ditulis oleh Khoo Salma Nasution dan Abdur Razzaq Lubis juga banyak memberikan maklumat kepada penyelidik mengenai perkembangan awal bandar-bandar di Kinta. Buku ini bukan sahaja mendedahkan perkara tersebut tetapi turut menceritakan asal usul nama sebahagian bandar-bandar di Kinta. Menurut kedua-dua orang penulis ini, kebanyakan bandar bersejarah di Kinta adalah bandar perlombongan bijih timah dan industri itu banyak mempengaruhi perkembangannya. Mereka berpendapat bahawa perkembangan ini bermula pada akhir abad ke-19 dan merosot selepas Perang Dunia Pertama. Latar belakang dan perkembangan kaedah perlombongan bijih timah di negeri Perak terutamanya Kinta juga dimuatkan dalam buku ini. Meskipun begitu, penulis buku ini hanya menceritakan latar belakang bandar-bandar tersebut tanpa memberikan hubungkaitnya seperti faktor kemunculan dan kesan perbandaran di Kinta dengan perlombongan bijih timah.

Kemudian, buku Ho Ming Tak yang berjudul '*Ipoh When Tin Was King*'²⁴ juga penting kepada penyelidik kerana ia bukan sahaja menjelaskan perkembangan sosio-ekonomi bandaraya Ipoh pada peringkat awal tetapi secara tidak langsung turut meliputi beberapa bandar lain di daerah Kinta seperti Batu Gajah dan Gopeng. Namun, perbincangan utama buku ini lebih kepada membicarakan perkembangan Ipoh sebagai sebuah kampung kepada bandar kedua terpenting di Tanah Melayu selepas Kuala Lumpur pada abad ke-20. Ho Ming Tak juga hanya menyentuh latar belakang pelombong-pelombong terutamanya Cina dan kurang memberi perhatian terhadap aspek lain dalam perkembangan bandar bijih timah seperti penyelidikan ini.

Selain di Perak, terdapat juga buku mengenai bandar dan pekan di negeri lain seperti ‘Bandar Maharani dan Daerah Muar 1884-1920 : Peribumi dan Pemodenan’.²⁵ Buku ini asalnya adalah kajian yang dilakukan oleh penulis, Abdul Malek Munip. Secara umum, buku ini bukan sahaja membincangkan perkembangan bandar Muar tetapi membuktikan bahawa kepimpinan Melayu Johor berupaya membangunkan sendiri bandar tersebut dengan menyusun sistem pentadbiran dan sosioekonomi dengan jayanya. Berbeza dengan penyelidikan ini yang melihat bahawa perkembangan bandar dan pekan-pekan di Perak lebih dipengaruhi oleh kesan pentadbiran kolonial British.

1.8 Definisi Istilah

Perlombongan

Dalam penyelidikan ini, pengkaji menggunakan beberapa istilah penting yang memainkan peranan dalam memperjelaskan tajuk penyelidikan. Istilah-istilah tersebut ialah perlombongan, bandar dan pekan. Perlombongan pula mengikut pengertian yang diberikan dalam Kamus Dewan ialah kerja melombong. Definisi ini tidak begitu jelas seperti maksud perlombongan yang diberikan dalam *Ensiklopedia Britannica* iaitu penggalian bahan galian daripada dasar bumi seperti bijih timah, emas, bijih besi dan termasuk mineral organik iaitu arang batu dan petroleum.²⁶

Bandar dan Pekan

Istilah kota, bandar dan pekan sebenarnya memiliki maksud yang hampir sama. Menurut Kamus Dewan juga memberikan erti ‘pekan’ sebagai tempat perniagaan dan bandar manakala ‘bandar’ pula membawa maksud tempat dan pusat yang ramai penduduknya dan terdapat banyak urusan dan perniagaan yang dilakukan.²⁷ Definisi bandar ini adalah sama dengan pengertian yang terdapat dalam Ensiklopedia Malaysia tetapi diperjelaskan lagi bahawa bandar ini berbeza mengikut aspek umur, saiz, kepentingan dan fungsinya.²⁸ Menurut Ensiklopedia Dunia, bandar merupakan sebuah komuniti kediaman dan bangunan lain dalam kelompok yang berdekatan tempat manusia tinggal dan bekerja.²⁹

Dalam sejarah, bandar merupakan satu tahap perkembangan yang tertinggi atau terbesar dalam transformasi kehidupan manusia. Ia bermula dengan petempatan yang kecil yang mengalami evolusi selari perubahan sejarah manusia. Maka tidak hairanlah konsep bandar telah wujud sejak zaman awal ketamadunan dunia. Perkembangan ini jelas dibuktikan dalam sejarah tamadun awal dunia seperti Tamadun Mesopotamia memiliki bandar-bandarnya di sepanjang tebing Sungai Tigris dan Sungai Euphrates serta Tamadun Indus dengan bandar kotanya, Harappa di tebing Sungai Indus.

Di Malaysia, konsep bandar turut berkembang dalam corak yang sama. Menurut Badriyah Haji Salleh, perkembangan bandar di negeri-negeri Melayu terbahagi kepada dua iaitu sebelum dan selepas zaman pentadbiran kolonial.³⁰ Beliau menjelaskan bahawa sebelum kedatangan penjajah Barat, kebanyakan bandar terletak di muara sungai serta menfokuskan kepada aktiviti pentadbiran dan ekonomi sahaja. Bandar-bandar ini juga dikatakan wujud hasil daripada perdagangan antara India dengan Asia Tenggara.³¹ Contoh bandar-bandar tersebut ialah Melaka dan Kuala Kedah. Bandar-bandar ini bermula

daripada sebuah perkampungan nelayan dan berkembang menjadi pelabuhan entreport. Namun bentuk bandar awal ini tidak begitu jelas, hanya terdapat pembahagian kawasan iaitu kawasan pentadbiran dan kawasan awam.³²

Apabila wujudnya pentadbiran British, bandar-bandar baru telah dibina berhampiran dengan kawasan perlombongan bijih timah serta didiami oleh buruh-buruh luar dan orang Eropah. Penduduk tempatan iaitu orang Melayu yang tidak terlibat dengan aktiviti ekonomi komersial ini pula tidak terlibat dalam perkembangan tersebut.³³ Namun terdapat segelintir orang Melayu terutama golongan pembesar melibatkan diri dan memainkan peranan kecil dalam proses pembandaran di beberapa bandar yang telah wujud sebelum kedatangan British.³⁴ Contohnya ialah Larut, Klang dan Lukut tetapi pembinaan bandar baru oleh pihak British seperti Georgetown, Taiping dan Kuala Lumpur berjaya menenggelamkan kegemilangan bandar-bandar ini.

Daripada perspektif perbandaran menurut ilmu geografi pula, sebenarnya tiada definisi yang tepat dan jelas mengenai istilah bandar dan pekan ini. Malahan terdapat banyak sarjana yang memberikan penaksiran masing-masing mengenai maksud bandar dan pekan. Contohnya, Melvin dan Thomas memberi pengertian bahawa sesebuah bandar adalah meliputi keseluruhan elemen semulajadi, sosial dan buatan manusia yang terkelompok dalam kawasan yang mempunyai ramai penduduk yang mempunyai nilai budaya yang tinggi.³⁵ William Christoller pula berpendapat bahawa bandar ialah tempat terdapatnya elemen-elemen seperti perdagangan, pentadbiran dan perniagaan kecil.³⁶ Kemudiannya, Northam turut menjelaskan dengan lanjut tentang istilah bandar ini sebagai satu lokasi penempatan yang memiliki tiga ciri iaitu kepadatan adalah tinggi, penduduk tidak terikat dengan pertanian, lokasi memberikan perkhidmatan sebagai pusat pentadbiran dan ekonomi bagi wilayah.³⁷

Secara umum, bandar boleh dirumuskan sebagai petempatan yang lebih besar saiznya dari pekan dan pekan pula adalah satu petempatan yang lebih besar daripada kampung dan kedua-duanya dilengkapi dengan pelbagai kemudahan infrastruktur. Sesebuah bandar dan pekan itu hanya dapat terbentuk dan dibezakan berdasarkan faktor pertambahan populasi penduduk dan perkembangan ekonomi yang berlangsung di kawasan tersebut.

1.9 Metodologi Kajian

Dalam menyiapkan penulisan ini, pengkaji menggunakan kaedah kualitatif³⁸ dan analitikal³⁹. Menerusi pendekatan ini, pengkaji mengenal pasti dan menganalisis data-data maklumat secara kritis daripada sumber-sumber yang diperoleh. Analisis yang dilakukan ini digunakan bagi menjawab permasalahan kajian. Sumber sejarah tersebut adalah seperti rekod, tesis, kertas kerja dan buku-buku bacaan yang berkaitan sejarah bandar dan pekan awal di negeri Perak di Larut, Kinta dan Batang Padang, penjajahan British di Perak dan perlombongan bijih timah akan dikumpulkan oleh penyelidik.

Bagi mendapatkan sumber primer dan sumber sekunder, penyelidik melakukan penyelidikan di perpustakaan. Sumber-sumber ini diperoleh dari perpustakaan-perpustakaan seperti Perpustakaan Negara Malaysia, Perpustakaan Universiti Malaya, Perpustakaan Universiti Kebangsaan Malaysia (Perpustakaan Tun Sri Lanang), Perpustakaan Hamzah Sendut Universiti Sains Malaysia, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur, Arkib Negara Malaysia Cawangan Perak, Perpustakaan Jabatan Muzium Negara,

